

DE STELTKLUUT

Tijdschrift van Natuurbeschermingsvereniging De Steltkluut

Winter 2025

In deze editie:

- Loopkevers op de schorren
- Op zoek naar bergeenden
- Herintroductie zeegerst

De Steltkluut

Uitgave van Natuurbeschermingsvereniging 'De Steltkluut' verschijnt 4x per jaar. Overname is toegestaan, mits bronvermelding. Auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikelen.

Redactie:

Carola André, Lucien Calle, Marleen Peeters, Ingrid Smit
redactie@steltkluut.nl

Voorpagina:

Zeegerst
Foto: HZL

Opmaak & Productie:

De Ideeënfabriek van Pieters

Contributie 2025

De contributie bedraagt €25,00. Betalingen op rekeningnummer
IBAN: NL81 RABO 0136605540
Bic: RABONL2U
t.n.v. Natuurbeschermingsvereniging De Steltkluut

Adresgegevens:

Postbus 319, 4530 AH Terneuzen
www.steltkluut.nl
info@steltkluut.nl

Website: webmaster@steltkluut.nl

Voor meer nieuws volg ons op Facebook
Steltkluut App (aanmelden via info@steltkluut.nl)

Planologiewerkgroep:
planologiewerkgroep@steltkluut.nl

Vogelwerkgroep:
vogelwerkgroep@steltkluut.nl

Werkgroep Landschapsbeheer:
landschapsbeheer@steltkluut.nl

Plantenwerkgroep:
plantenwerkgroep@steltkluut.nl

Insectenwerkgroep:
insectenwerkgroep@steltkluut.nl

Jeugdgroep:
jeugdgroep@steltkluut.nl

Bestuur:

Pieter Posthuma (interim), voorzitter@steltkluut.nl
Maya Schellekens, secretaris@steltkluut.nl
Ria van Minnen, penningmeester@steltkluut.nl

Algemeen bestuurslid:

Marian Sponselee

Jaargang 55, nummer 4
ISSN 1875-1385

Inhoud

Steltkluut

3 Van de redactie

4 Loopkevers op onze schorren

Lucien Calle

8 Een kleine geschiedenis

Franklin Tombeur

9 Nieuw maaibeeld gemeente Hulst voor meer biodiversiteit

Pieter Posthuma

10 Een nieuwe kerncentrale maakt meer kapot dan je lief is

Hanneke Smulders

11 De Verdwaalgast

Peter Maas

12 Herintroductie zeegerst in het Verdrongen Land van Saeftinghe

Pepijn Calle

14 Op zoek naar Bergeenden

Henk Castelijns en Eric C.L.Marteijn

16 Bijzondere waarnemingen

Jo de kind

17 Boekentip: Natuurlijke processen

Marleen Peeters en Lucien Calle

18 Korte berichten

20 Agenda

't Stekkertje

21 NatuurToon: Maretak

Toon Hagenaar

22 ToonsPuzzel: Mislukte foto's

Toon Hagenaar

23 Toon'aard: De Maretak & Symbiose

Toon Hagenaar

De achterflap

Op zoek naar Bergeenden

Uiterste inleverdatum voor de kopij:

Lentenummer 1 februari

Zomernummer 1 mei

Herfstnummer 1 augustus

Winternummer 1 november

Van de redactie

‘Een nieuwe kerncentrale maakt meer kapot dan je lief is,’ luidt de titel van het betoog dat Hanneke Smulders instuurde om te waarschuwen voor de gevolgen van de bouw van een kerncentrale in Zeeuws-Vlaanderen. Het ministerie van Klimaat en Groene Groei is, gesteund door de provincie Zeeland, aan het onderzoeken of het kan: twee nieuwe kerncentrales in Zeeland. De locatie Mosselbank/Paulinaschor nabij Natura 2000-gebied Westerschelde en de Braakman is een van de drie opties. In 2026 zal de beslissing vallen. Wanneer de keuze op Zeeuws-Vlaanderen valt, zal dit minstens 15 jaar bouwoverlast betekenen met 24/7 éxtra belasting van de natuur door voortdurende geluidsoverlast, lichtvervuiling, fijnstof-, stikstof- en CO₂-uitstoot. ‘Slechte staat van Westerschelde kan komst nieuwe kerncentrales blokkeren,’ kopte Omroep Zeeland dan ook in een artikel waarin experts milieurecht hun mening gaven over deze voor de natuur desastreuze plannen.

Twee jaar lang was ‘Waardevolle WesterscheldeDijken’ het thema van onze natuurbeschermingsvereniging De Steltkluut. Ter afsluiting zal het komende lentenummer volledig gewijd zijn aan dit thema en zullen er uit alle artikelen aanbevelingen rollen voor de bescherming van deze kwetsbare natuur. Watervervuiling, afkalvende schorren en slikken door het voortdurend uitbaggeren van de Westerschelde voor steeds meer scheepvaart, maken dat de natuurkwaliteit van dit Natura 2000-gebied zwaar onder druk staat.

Ook in dit winternummer is er al veel aandacht voor de Westerschelde. Pepijn Calle beschrijft een project van Stichting Het Zeeuwse Landschap, dat tot doel heeft een voor Zeeland iconische plantensoort als Zeegerst te beschermen en te behouden voor onze streek. Henk Castelijns en Eric Martejin verbaasden zich over het lage aantal Bergeenden dat dit jaar in de Hedwige foerageerde. Zij voeren met een bootje van Breskens tot Saeftinghe om te ontdekken of deze eenden mogelijk elders bivakkeerden. Lucien Calle onderzocht hoe het loopkevers vergaat op de schorren. Zelden worden deze insecten goed gemonitord, terwijl hun aanwezigheid een goede indicatie is voor de ecologische staat van een gebied.

Voor dit winternummer kwam er zoveel kopij binnen, dat de redactie besloot om voor een keer de rubriek Insectenweetjes te laten vervallen. In dit en het vorige nummer kwamen de insecten immers al ruim aan bod. Liever plaatsten we ‘Een kleine geschiedenis’ van Franklin Tombeur over wijlen Joep Van der Kammen, een vogelaar die een door iedereen genegeerd industrieterrein als telgebied uitkoos en daar tot ieders verbazing o.a. territoria van nachtegalen ontdekte.

Tot slot wenst de redactie alle lezers alvast een mooi en gelukkig 2026 toe met veel mooie waarnemingen en natuurbelevingen.

Speelmansgat, Saeftinghe (Foto Huub Bun)

Loopkevers op onze schorren

Vallen uitzetten in Saeftinghe bij Emmadorp, foto Sandra Dobbelaar

Lucien Calle (Tekst en foto's, tenzij anders vermeld)

Op schorren leven zouttolerante loopkevers. Over hun aanwezigheid langs de Westerschelde is nauwelijks iets bekend. Dat is jammer, want deze kevers geven goede informatie over de ecologie van een gebied. Sinds '22 wordt de ontwikkeling van de loopkeverpopulatie in de Waterdunen onderzocht. Daarop aansluitend besloot Lucien Calle om ook elders langs de Westerschelde onderzoek te doen naar loopkevers die in getijdegebieden weten te overleven.

Bodemvalletje met dakje erboven

Loopkevers zijn een boeiende groep insecten die veel informatie kunnen geven over de ecologie van een gebied. Er zijn mooie, grote en opvallende soorten zoals de Schallebijters en Zandloopkevers. Maar de meeste soorten zijn best wel klein en hebben een tamelijk verborgen leefwijze. Je ziet ze

soms ergens snel over de grond rennen en dan zijn ze alweer verdwenen tussen de vegetatie. Die kleintjes zijn voor de meeste natuurliefhebbers lastig op naam te brengen en ook een automatische fotodeterminatie via Waarneming.nl of Obsmapp levert vaak geen zekerheid. Voor veel soorten ben je pas zeker na een determinatie met een goede sleuteltabel. Efficiënte hulpmiddelen daarbij zijn inloopvalletjes, die in de bodem ingegraven worden. De kevers die erin vallen, kunnen er niet meer uit kruipen. Eenmaal gevangen kunnen de kevers onder de binoculair en met tabel op naam gebracht worden. Er is nog een hoop onderzoekswerk te verrichten, want van de meeste natuurgebieden in onze streek is maar amper iets bekend over de loopkeverfauna.

Onderzoek op schorren

Van schorren is bekend dat daar typische zouttolerante kevers leven. Een interessante vraag is, hoe snel de keverfauna zich aanpast nadat een zoet gebied brak of zout geworden is. Keverspecialist Ad Littel onderzoekt vanaf de aanleg van Waterdunen bij Groede de ontwikkeling van de keverfauna,

Brakwaterpriemkever

Gewone kwelderloper

Gewone zoutloper, de meest aangetroffen soort

met het accent op de loopkevers (Littel, 2022, 2023 en 2024). Ik mocht een keer met Ad mee en zo werd Ad mijn leermeester. Waterdunen ligt helemaal in de monding van de Westerschelde. Het leek daarom nuttig om ook meer stroomopwaarts loopkevers op schorren te inventariseren. Besloten werd om drie plekken met inloopvalletjes te gaan bemonsteren: Hellegat, Saeftinghe bij Emmadorp en de Hedwige. Ad bemonsterde in 2024 de Hedwige, in 2025 werden alle drie de terreinen bemonsterd. In 2025 bleek voor Ad de reistijd onoverkomelijk, maar kreeg ik in 2025 bij het uitzetten en weer binnenhalen van de vallen hulp van Huub Bun, Rhodé Moerenhout, Elisa Calle en Sandra Dobbelaar, waarvoor dank.

De vallen werden onderaan de zeedijk in het schor uitgezet, net boven de gemiddelde hoogwaterlijn. Dat gebeurde zowel in mei/juni als in september/oktober, zodat zowel voorjaars- als nazomersoorten bemonsterd werden. De vallen stonden in een vegetatie met Zilte rus, Zeeweegbree, Zeekraal, Zulte en Gewone zoutmelde en ook op open plekjes. Als val werd een plastic margarinebakje gebruikt, dat werd afgedekt met het dekseltje, dat ca. één centimeter hoger werd vastgezet. Zo konden er geen grotere dieren in vallen. Er werden raaien van 4 of 5 bakjes per locatie uitgezet en gemarkeerd met bamboestokjes. Naast de vallen zijn er ook nog loopkevers 'op zicht' verzameld. Na inzamelen werden de dieren schoongespoeld, geprepareerd en gedroogd en daarna onder een binoculair gedetermineerd met de tabel van Muilwijk (2015). De determinatie kostte soms best wat tijd. Ad was zo vriendelijk om de in mei 2025 gevangen kevers te determineren. De bijzondere

soorten zijn als bewijs in de eigen collecties opgeslagen. Alle gegevens zijn in Waarneming.nl ingevoerd. Een nadeel van deze werkwijze is dat kevers 'hun leven geven voor de wetenschap'. Gezien de beperkte grootte van de vallen (14x8,5 cm) op een oppervlakte van honderden hectares intergetijdengebied, is dat toch tamelijk beperkt. Een plevier kan de inhoud van zo'n valletje in korte tijd eten... Het grote voordeel is dat er heel nauwkeurig gewerkt kan worden.

Storm Amy

Voorafgaand aan iedere valronde werd met behulp van de getijdentabel bepaald op welke dagen de vallen veilig waren i.v.m. springtij. Nadat de vallen eind september 2025 in Saeftinghe en Hedwige geplaatst waren, zijn ze begin oktober naar het Hellegat verplaatst. Toen kwam de zware storm Amy. De harde westenwind stuwde het water in de Westerschelde veel hoger op dan ik verwachtte en zodoende verdwenen de vallen minstens een halve meter onder de woeste golven. Een dag later stond er nog steeds een decimeter water op en waren de vallen alleen aan de hand van de bamboestokjes te vinden. Oeps, dat was natuurlijk een flinke blunder! Maar de valletjes bleken allemaal intact en tegen alle verwachting in zaten er gelukkig ook nog best veel kevers in.

Resultaten

In totaal zijn er op de drie locaties 221 loopkevers van 20 soorten gevangen. De meeste exemplaren zijn op Hellegat gevangen, de meeste soorten in de Hedwige. In de tabel op pagina 7 wordt van de loopkevers een overzicht per deelgebied gegeven. De soortenlijst van in Saeftinghe bekende soorten is ineens flink uitgebreid. Vóór de inventarisatie waren slechts 13 soorten loopkevers op Waarneming.nl ingevoerd, waarvan ook

nog een aantal onzekere. Het aantal van de in de Hedwige bekende keversoorten is na deze inventarisatie zelfs verviervoudigd. Daarnaast is bij eerdere waarnemingen vaak één exemplaar ingevoerd, terwijl bij onze inventarisaties de aantallen per soort precies werden geteld. Daardoor is er nu een beter zicht op de aantalsverhoudingen. Uiteraard is er na zo'n korte inventarisatieperiode nog geen compleet beeld. Ad Littel concludeert dat de loopkeverfauna in Waterdunen vier jaar na aanleg lijkt te zijn gestabiliseerd (mondelinge mededeling na bemonstering in 2025). Het zal vooral in de Hedwige spannend zijn hoe de loopkeverfauna zich gaat ontwikkelen en we zullen dit proces graag blijven volgen. Komende jaren zijn er vrijwel zeker nieuwe soorten te verwachten.

Zout en zoet

Er bleken zowel typische zoutminnende als zoutmijdende soorten aanwezig. De aanwezigheid van de 'zoete' soorten kan mogelijk verklaard worden door de nabije ligging van de zeedijk, waar normaal gesproken nooit zout water op staat. De zoete soorten kunnen bij laag water wel vanaf de zeedijk op de schorren gaan jagen. In de Hedwige kunnen de 'zoete' soorten mogelijk ook nog uit restpopulaties bestaan uit de tijd van voor de ontpoldering (mededeling Ad Littel). De zoutminnende soorten zijn vooral kustgebonden, maar enkele soorten komen ook in binnendijkse zoute gebieden voor. De zoutminnende soorten zijn internationaal gezien meestal min of meer zeldzaam. Desender & Maelfait (1999) beschreven de verschuivingen in soortensamenstelling van een aantal schorrengebieden in een zout-zoet gradiënt in het Vlaamse Schelde estuarium: 'Het hoogste aantal soorten werd geregistreerd in enkele intermediaire habitats, waar brakke

Hellegat, 4 oktober 2025, er staat 50 cm water op de vallen, de locaties zijn alleen aan de bamboestokjes herkenbaar

Hellegat, 5 oktober 2025, bij het ophalen staat er nog 5 cm water op, er waren nog wel veel kevers aanwezig

soorten, die van groot belang zijn voor natuurbehoud, samen voorkomen met soorten die zowel in zout als zoet water voorkomen. Veel terrestrische geleedpotigen reageren duidelijk op de zoutgradiënt langs deze getijdenrivier'. De brakke Hedwige is iets meer 'intermediair' dan het zoutere Saeftinghe. En: 'De waargenomen gemeenschappen zijn van groot belang voor natuurbehoud, zowel in een regionale als in een bredere West-Europese context'. In de jaren 90 van vorige eeuw zijn ook enkele inventarisaties in Saeftinghe uitgevoerd, door Bernard Krebs (handvangsten), het Delta instituut te Yerseke en op 12-9-1992 was er een inventarisatie van de Sectie Evers (keverspecialisten) van de Nederlandse Entomologische Vereniging. Er zijn daarbij in totaal 29 soorten loopkevers aangetroffen (Krebs 1996).

De vraag is interessant hoe de loopkevers springtij overleven en hoe ze migreren. Hans Turin (2000) vermeldt dat zowel de larven als de volwassen loopkevers lang onder water kunnen overleven. De kevers van schorren kunnen met de getijdenstromen vervoerd worden en zo bv. bij springtij helemaal in het zoetere deel van de Vlaamse Zeeschelde terecht komen. Bernard Krebs (1996) onderzocht pakketten veek (drijvende of aangespoelde pakketten afgestorven planten en wieren) op Saeftinghe en vond daarin 10 loopkeversoorten. De kevers gebruiken blijkbaar ook veek om al drijvend grote afstanden te kunnen overbruggen, zelfs tot op het Nollestrand bij Vlissingen.

Brakwaterprietkever

Tot slot wat informatie over zo'n typische soort: de Brakwaterprietkever. Dit is een heel zeldzame soort van het brakwatergetijdengebied, vooral binnen-estuaaria van de grote rivieren. Slechts een deel van de dieren heeft ontwikkelde vliegspieren. Het grootste deel verplaatst zich dus lopend of met de stroom meedrijvend. In Vlaanderen staat de Brakwaterprietkever als bedreigd op de Rode Lijst. Het aantal vindplaatsen in Nederland en België is sterk achteruit gegaan. De soort is wellicht bruikbaar als kwaliteitsindicator voor dit

type gebieden. De Brakwaterprietkever is in de eerste helft van de 20e eeuw in Nederland waargenomen maar was toen overal al zeldzaam. Er waren vindplaatsen stroomopwaarts tot in de Biesbosch. Krebs vond deze soort bij zijn inventarisaties van diverse Zeeuwse schorren in de jaren 90 alleen op Saeftinghe. Daarna werden er van deze soort slechts twee zekere waarnemingen in Nederland gemeld op Waarneming.nl, beide keren in Saeftinghe en beide keren slechts één dier. Bij onze inventarisatie bleek de soort zowel bij Emmadorp (1 ex.) als in de Hedwige (13 ex.) aanwezig. Er is daar dus nog steeds een flinke populatie aanwezig!

Dank

Stichting Het Zeeuwse Landschap wordt bedankt voor toestemming voor het onderzoek.

Gebruikte bronnen

- Desender Konjef & Jean-Pierre Maelfait, 1999. Diversity and conservation of terrestrial arthropods in tidal marshes along the River Schelde: a gradient analysis, Biological Conservation.
- Krebs Bernard, 1996, Loopkevers van Saeftinghe, gepubliceerd in: Saeftinghe verdrongen land, Mark Buise en George Sponselee, 1996.
- Littel Ad, 2022, 2023 en 2024, Kevers in natuurontwikkelingsgebied Waterdunen; verslagen van onderzoeken in 2022, 2023 en 2024, eigen uitgaven.
- Muilwijk, Jan, Ron Felix, Wouter Dekoninck & Ortwin Bleich, 2015. De loopkevers van Nederland en België. Entomologische Tabellen 9, NEV, Naturalis en EIS Nederland, Leiden.
- Turin, Hans, 2000. De Nederlandse loopkevers; verspreiding en oecologie (Coleoptera: Carabidae). Naturalis, KNNV en EIS Nederland, Leiden.

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	2025	2025	2024	2025	#/soort
		Hellegat	Emma-dorp	Hedwige	Hedwige	
Bembidion articulatum	Vlekpriemkever			1		1
Bembidion femoratum	Bleke priemkever			2	4	6
Bembidion iricolor	Iriserende priemkever	3				3
Bembidion lampros	Glanspriemkever			2		2
Bembidion maritimum	Brakwaterpriemkever		1		13	14
Bembidion minimum	Kwelderpriemkever		2	6	2	10
Bembidion normannum	Slanke kwelderpriemkever	2				2
Bembidion properans	Puntglanspriemkever	19	2	15		36
Bembidion quadrimaculatum	Viervlekpriemkever			7		7
Bembidion tetracolum	Gewone viervlekpriemkever			1	2	3
Bembidion varium	Gevlekte kwelderpriemkever			10	1	11
Dicheirotichus gustavii	Gewone kwelderloper	2			1	3
Dicheirotichus obsoletus	Brede kwelderloper	2				2
Dyschirius salinus	Zoutgravertje			3		3
Dyschirius thoracicus	Zandgravertje			1		1
Elaphrus riparius	Gewone oeverloopkever			2		2
Nebria brevicollis	Gewone kortnek	1	3		1	5
Poecilus cupreus	Koperen kielspriet				1	1
Pogonus chalceus	Gewone zoutloper	105	1		2	108
Trechus obtusus	Gewone boogkever				1	1
Aantal ex./locatie		134	9	50	28	221
Aantal soorten/locatie		7	5	11	10	

Tabel: Overzicht van de gevangen kevers per deelgebied, voorjaars en najaarsvangsten zijn bij elkaar opgeteld

www.DeGroteVerleiding.nl

Ooit zo iets moois gezien?

DE GROTE VERLEIDING

een biologische supermarkt met de lekkerste, verste en gezondste producten, veelal uit de regio: We bezorgen de boodschappen wekelijks in heel Zeeland bij onze klanten aan de deur.

Restaurant Paviljoen 't Schor
 Havenstraat 54 • NL - 4569 TL PAAL
 Danny en Christien Buijsrogge
 0031 6 25 38 22 77
paviljoen@tschor.nl • www.tschor.nl

de Bierkreek

BIOLOGISCHE ROZENKWEKERIJ

Een kleine geschiedenis

Franklin L. L. Tombeur (Tekst en foto)

De Vogelwerkgroep van De Steltkluut kent oud-leden die nog steeds bij iedereen bekend zijn. Er waren echter ook vogelaars die altijd op de achtergrond bleven, zoals Joep Van der Kammen. Hij zou zichzelf nooit als ornitholoog beschreven hebben, maar deed waardevolle waarnemingen in gebieden die andere vogelaars links lieten liggen.

Het hoeven niet altijd straffe verhalen over spectaculaire waarnemingen te zijn. Ook kleine dingen zijn de moeite waard om vast te leggen. Wanneer gepassioneerde vogelaars rapporteren over een waarneming die hen een gans leven bij blijft, dan kan dat vaak enkele bladzijden in beslag nemen. Het gaat dan om een (super) zeldzame soort en daar horen uitspraken bij als: de hartslag gaat omhoog, adrenaline-boost, stokkende adem, trillende handen... noem maar op. In het verhaal dat volgt komen dat soort emoties niet aan bod. Het is maar een kleine geschiedenis. Niks bijzonders. Geen grootse dingen... Het draait rond de jaren dat ik contact had met een vogelkijker die velen niet gekend hebben of al vergeten zijn. Ik heb het hier over Joep Van der Kammen (1942-2023), vogelaar in Sas van Gent.

Joep was afkomstig uit Nijmegen en na een periode op de binnenvaart aangeland in Sas van Gent met vrouw en kinderen. Daar ging hij aan de slag bij de Zeeuws-Vlaamse Gieterijen. Waar en wanneer ik hem precies leerde kennen als vogelaar weet ik niet meer. Zeker in de eerste helft van de jaren zeventig en waarschijnlijk via de perikelen over de rioolwatercrisis in Canisvliet (Van den Dool 1974).

Joep zou zichzelf nooit als ornitholoog hebben durven omschrijven. Aan een tweedehands kijker en vogelgids had hij genoeg. Opmerkelijk – ik moet opletten met het gebruik van dat woord – was het feit dat hij voor zichzelf een voor mij en andere vogelaars nog onbekend gebied in Sas van Gent had gereserveerd. Het ging om de Poelpolder, een gebied tussen de Rijksgrens (Poeldijkstraat) en het Kanaal van Gent naar Terneuzen, in tweeën geknipt door de spoorweg. 'Polder' was het al lang niet meer, want er waren ruige overwoekerde en moeilijk toegankelijke stukken, een stortplaats van allerlei afval, grondverzet en fabrieken als de glasfabriek, de kunstmestfabriek, de suikerfabriek met vloeivelden, de gieterijen en verder wat koterijen (het 'spookhuis') en een 'berg'. Die laatste was een flink begroeide afvalhoop met veel industrieel afval. Wat viel daar te beleven? Maar juist dat soort terreinen zorgt wel eens voor verrassingen. Daar had ik zelf ook ervaring mee (Tombeur 1973).

Ik heb de Poelpolder samen met Joep en enkele anderen destijds herhaalde malen bezocht en was wel wat verbaasd over wat daar allemaal voorkwam. De kennis over de avifauna in Oost-Zeeuws-Vlaanderen was indertijd bij lange na niet wat ze nu is en we beschikten toen enkel over gegevens die Georges Sponselee en Marc Buise (1975) hadden kunnen

verzamelen. Neem bijv. de Sprinkhaanzanger. In de Poelpolder zaten er minstens twee in een verruigde sloot te zingen in mei 1977, terwijl die soort bij Sponselee en Buise nog als dwaalgast te boek stond! Joep had die daar 'ontdekt'. Er bleken op de 'berg' ook meerdere territoria van de Nachtegaal te liggen! Nochtans bij Sponselee en Buise een zeer schaarse broedvogel ten onzent. De Nachtegaal broedend in 't Sas! Wie had dat ooit vermoed? Joep bracht ons op diezelfde berg naar een slaapplek van Ransuilen en toonde ons een nest op 15 april 1976.

De bezinkvijvers in de Poelpolder waren een eldorado voor doortrekkende steltlopers en plevieren (Van Laere 1978). Maar ook aan de andere kant van 't Sas in de Oude St.-Albertpolder waren er vloeivelden waar Joep vaak te vinden was. Op een van die bezinkvijvers bouwde hij ooit een houten schuilhut. Maar volgens mij heeft hij evenwel nooit iets op papier gezet. Erg jammer!

We gingen in de jaren zeventig en tachtig vaker op tocht. Zo deden we onder meer een onderzoek naar de Kwartel in een nachtelijke expeditie op 7/8 mei 1981 (Tombeur & Van der Kammen 1982). Ooit hebben we eens 's nachts te voet rond het hele Groot Eiland gelopen op zoek naar ralachtigen. Voor tellingen van de slaaptrek langs het kanaal kon hij de brugwachter strikken om ons bovenop het brugwachtershuis te laten posten (Tombeur & Van der Kammen 1985). Dat soort zaken lag hem als gegoten. Hij was ook betrokken bij de formele oprichting van de Vogelwerkgroep op 9 februari 1982.

Joep was ook een enorm handige jongen. Als je met hem op de Zuidpool zou stranden, weet ik zeker dat hij je thuis bracht. We fabriceerden samen een mobiele houten schuilhut die we eens demonstreerden op een ledenavond van De Steltkluut in Terneuzen. Hij bouwde de kompasroos die ik nog steeds gebruik bij de najaarstrektellingen in de Canisvliet binnenpolder.

In 1980 en 1981 ging hij mee naar Falsterbo in Zweden en in 1979, 1981 en 1982 naar de Argonne ten zuiden van de Franse Ardennen. We kampeerden er heel primitief; Joep uiteraard in een tweedehands tentje en dito slaapzak. Dat waren koude nachten, maar hij kon daar tegen.

In de jaren negentig verminderden onze contacten. Joep was toen al gestopt met vogels kijken, mogelijk naar aanleiding van wat trammelant binnen onze werkgroep Behoud Canisvliet. Hij was intussen gescheiden en verhuisd naar Westdorpe waar ik hem nog jaarlijks het rapport over Canisvliet bracht. Soms kwam ik hem wel eens tegen op de Vissersverkorting wanneer hij met de fiets op weg was naar zijn nieuwe hobby. Hij beoefende nu het boogschieten ergens in een bruine kroeg net over de grens. Vogelen was er niet meer bij, maar hij verdient wel zijn plekje op het lijstje van Oost-Zeeuws-Vlaamse vogelaars.

Referenties

- Sponselee G.M.P. & M.A.Buise, 1975. Avifauna van Oostelijk Zeeuws-Vlaanderen. Zeelandreeks 2, Den Boer, Middelburg
- Tombeur F.L.L., 1973. Avifauna van een industrieterrein in de Gentse kanaalzone. Rapport in eigen beheer.
- Tombeur F.L.L. & J. Van der Kammen, 1982. Een Kwartelonderzoekje. De Steltkluut 12/2:60-63
- Tombeur F.L.L. & J. Van der Kammen, 1985. Ochtend slaaptrek van meeuwen (Laridae) langs het kanaal Gent-Terneuzen. Veldorn. Tijdschr.8/4:118-140
- Van den Dool W.H., 1974. Canisvliet, een grensgeval. Den Boer, Middelburg
- Van Laere W., 1978. Vogelbestand Bezinkvijvers Sas van Gent. Verslag in eigen beheer

Nieuw maaibeleid gemeente Hulst voor meer biodiversiteit

Pieter Posthuma (Tekst en foto)

Deze huidige tijd confronteert ons keer op keer met verarming van onze biodiversiteit door verschillende oorzaken. Het stoppen van deze neerwaartse spiraal is moeilijk door ons 'nieuwe' klimaat, stikstofdepositie en voorrang aan onze economische belangen. Maar vaak worden de mogelijkheden om de biodiversiteit te verhogen ook niet herkend. Onopzettelijke herhaling van "goed" werkende beheermethodes uit het verleden leiden echter niet tot de verbetering die in onze tijd nodig is om onze biodiversiteit te verhogen of op zijn minst te behouden. De gemeente Hulst anticipeert wel en heeft sinds kort het initiatief genomen om haar maaibeleid waar mogelijk te veranderen om zo de biodiversiteit van hun bermen en grasvelden te verhogen.

Het huidige maaibeleid wordt waar mogelijk gewijzigd in één of twee keer maaien per jaar, waarbij het maaisel wordt afgevoerd om verschraving van de ondergrond te bevorderen. Dit heeft een positief effect op de soortenrijkdom en dus de biodiversiteit.

Het nieuwe maaibeleid is van toepassing op bermen, grasvelden en overhoeken, binnen en buiten de bebouwde kom. Dit betreft Hulst, maar ook Sint Jansteen, Vogelwarde, Kloosterzande en Terhole.

Onze vereniging heeft een adviserende rol gespeeld bij het bepalen van het maaibeleid en van de gebieden welke in aanmerking komen en zal dit voorlopig blijven monitoren, o.a. door inventarisaties.

Een nieuwe kerncentrale maakt meer kapot dan je lief is

Tekst: Hanneke Smulders

Het ministerie van Klimaat en Groene Groei is, gesteund door provincie Zeeland, aan het onderzoeken of het kan: twee nieuwe kerncentrales in Zeeland. Gekeken wordt naar Borsele, Vlissingen-Oost en Mosselbanken/Paulinaschor. Wat zijn de gevolgen van de bouw voor de natuur in Zeeuws-Vlaanderen?

Bij kernenergie gaat het om bouwprojecten waarvan geraamde begroting en planning niet worden gehaald. Wereldwijde ervaring leert, dat je lokaal voor de bouw van twee nieuwe kerncentrales van 1,6 GW per stuk kunt rekenen op een bouwoverlast van 15 tot 20 jaar. Langjarige 24/7 éxtra belasting van natuur en leefmilieu door continue geluidsoverlast, lichtvervuiling, fijnstof-, stikstof- en CO₂-uitstoot is het gevolg. Wij zijn bezorgd over de impact van de ontwikkelplannen op de ecologisch waardevolle gebieden zoals Braakman, Paulinaschor en Westerschelde. Kwetsbare gebieden die onze bescherming verdienen. De natuur in en rond de Westerschelde – Natura 2000-gebied – is al niet in opperbste staat, zoals ook bekend bij politiek en bestuur. Bestaande activiteiten maken verbetering van de lokale natuur al steeds noodzakelijker. Hoe kunnen natuurvergunningen dan voorkomen dat nieuwe activiteiten de natuur verder onder druk zetten?

Verstoring leefomgeving

De impact van koelwaterinname en verwarmde waterlozing op het estuarium is in onderzoek, om de gevolgen voor het mariene ecosysteem duidelijk te krijgen. De kans dat hoge koeltorens nodig zijn is groot. Een pijpleiding voor lozing in de Noordzee is ook in onderzoek. Dit alles met nog onbekende impact. Buitendijks is ook de nodige extra verstoring van de natuur te verwachten, door toename van de scheepvaart voor aan- en afvoer van materialen.

En als de kerncentrales er eenmaal staan, behoort fietsen en wandelen over de Westerscheldedijk ter hoogte van Mosselbanken/Paulinapolder dan nog tot de mogelijkheden? Kunnen we dan vanaf de zeedijk nog genieten van het uitzicht over Paulinaschor?

Het ruimtebeslag zal aanzienlijk zijn en ongewenste impact hebben op de typische Zeeuws-Vlaamse ecosystemen in cultuurlandschap, landschappelijk groen erfgoed en natuur. Na voltooiing gaat het namelijk om ongeveer 200 ha: 120 ha voor de kerncentrales; 30-40 ha voor kantoren, parkeerterreinen en opslag; 30 ha voor een 380 KV station en 10 ha voor een converterstation. Tijdens de bouw is misschien nog meer ruimte nodig. Zo is de combinatie van de Paulinapolder van 225 ha met industrieterrein Mosselbanken van zo'n 70 ha in onderzoek gekomen. Waar zal de grond of ander materiaal voor ophoging vandaan komen? De bouwplaats moet immers op een terp tot 10 meter boven NAP. Ook qua tijdelijke werknemers gaat het over substantiële aantallen en impact, zo leren de ervaringen met de nog lopende bouw van een vergelijkbare kerncentrale bij Hinkley Point C (Zie foto EDF). Naar schatting gaat het om 18.000 werknemers voor drie diensten van 8 uur.

De locatiekeuze wordt in najaar 2026 verwacht. De gebruikelijke projectprocedure loopt door, totdat voortschrijdend inzicht in financiën, haalbaarheid en of milieueffecten eventueel leidt tot een ander politiek besluit. Nut en noodzaak zijn namelijk niet aan te tonen: er zijn realistische scenario's zonder kernenergie uitgerekend. Intussen houden deze plannen kostbare middelen, denk- en menskracht weg bij duurzame innovatieve oplossingen voor opwekken, besparen, transporteren en opslaan van energie. Voeg daarbij de realistische verwachting dat een nieuwe kerncentrale op zijn vroegst in 2045 zou kunnen draaien, en de weegschaal slaat op dit moment al door naar "Nee, geen goed idee".

Ook bezorgd over de impact van de kerncentraleplannen op Zeeuws-Vlaanderen? Teken dan deze petitie van Terneuzen tot de Kern: <https://petities.nl/petitions/zeeland-wil-geen-nieuwe-kerncentrales>.

Bronnen

Borseletotdekern.nl; Commissie MER; Dorpsraad Biervliet, werkgroep Energie; Expertteam Energiesysteem 2050; Inspraakbundel concept NRD Nieuwe Kerncentrales; Laka.org; Terneuzentotdekern.nl; TNO, Systeemkostenanalyse kernenergie; Wise Nederland; <https://www.Omroepzeeland.nl/nieuws/17685914/slechte-staat-westerschelde-kan-komst-van-nieuwe-kerncentrales-blokkeren>

De Verdwaalgast

Peter Maas (Tekst en foto)

Op zoek naar stille, verlaten plekjes. Een bankje, uitzichtpunt, rustpunt. En vooral: ergens midden in de natuur. Om je te verwonderen en stil te staan. Vandaag op herhaling: Het Gat van Pinte

Het moet wel een bijzondere gebeurtenis zijn om voor de tweede keer op hetzelfde plekje een 'Verdwaalgast' te schrijven. Ik was hier al in april vorig jaar. Toen stonden er hier nog zes, nu nog maar vijf: één van de kolossen is geveld. Het gebeurde op 23 oktober 2025 tijdens de storm Benjamin die over ons land raasde. Het zal een enorme dreun zijn geweest toen de populier uiteindelijk niet meer buigen kon maar scheurde, kraakte, uiteindelijk brak en in zuidoostelijke richting neerviel en op de grond neerstortte. De stam gespleten, zware takken tot diep de grond in gespietst. In al die jaren dat de boom hier stond waren de krachten nooit zo sterk geweest.

Het is een hele zonnige zondagnamiddag in november. Het is eerder de heerlijke geur van de afgefallen populierenbladeren dan de temperatuur die verraadt dat we inmiddels midden in de herfst zitten. Groepen Kramsvogels doen zich te goed aan de rijpe bessen van Meidoorn en Sleedoorn. Er zitten ook wat Koperwieken tussen en toch zit er ook nog een Heidelibel op een van de takken wat warmte op te doen. Een vreemde combinatie van soorten. Lijsters uit het hoge noorden en

insecten die eigenlijk allang in een winterslaap zouden moeten zijn, als volwassen dier, pop of eitje, ergens in de beschutting. Een Merel slaat alarm, op de kreek dobberen Meerkoeten, wat Pimpelmezen scharrelen tussen het riet en een Bruine kiekendief vliegt op. Verder is het stil. Prachtige tinten van grijs naar groen naar bruin naar geel naar goud en het riet deint zachtjes heen en weer.

Ergens vind ik het wel goed zo en heeft het ook iets moois. De oude populier geveld door de tand des tijds. Want ook al was Benjamin heftig en sterk, er komt een eind aan alles en zo moet het gaan.

Herintroductie zeegerst in het Verdrongen Land van Saeftinghe

Pepijn Calle (Tekst), Het Zeeuwse Landschap (Foto's)

Het Zeeuwse Landschap (HZL) zet zich samen met partnerorganisaties in voor het behoud of versterken van populaties zeldzame zoutplanten in de provincie Zeeland. Momenteel ligt de focus op drie internationaal bedreigde soorten: gesteelde zoutmelde, dichtbloemig kweldergras en zeegerst. In 2024 is er een nieuw meerjarig project opgestart waarbij zeegerst in vier natuurgebieden zal worden geherintroduceerd. De eerste zaden zijn in 2025 uitgezaaid. Een van deze gebieden ligt in het werkgebied van de Steltkluut, namelijk het Verdrongen Land van Saeftinghe.

Om zeldzame zoutplanten als gesteelde zoutmelde, dichtbloemig kweldergras en zeegerst te behouden en te beschermen, worden de gebieden waar deze planten voorkomen optimaal ingericht en beheerd. Daarnaast zijn alle drie genoemde soorten in het Natura 2000-gebied de Yerseke Moer (Zuid-Beveland), geherintroduceerd.

Icoonsoort

Als onderdeel van de samenwerking tussen Het Levend Archief, FLORON en LandschappenNL is voor iedere provincie een 'icoonsoort' gekozen. Deze twaalf icoonsoorten zijn bijzondere plantensoorten die een speciale binding hebben met de provincie. Voor deze icoonsoorten is een actieplan ontwikkeld voor het verzamelen van zaden, opslag en onderzoek in Nijmegen en (waar mogelijk) het versterken van populaties. In Zeeland hebben we voor de zeegerst (*Hordeum marinum*) als provinciale icoonsoort gekozen en ligt de focus, naast het borgen van zaden, vooral op versterken van de Zeeuwse populatie door de soort terug te brengen in vier ogenschijnlijk geschikte natuurgebieden.

Soortbeschrijving

Zeegerst is een eenjarige plant, ze groeit vooral op zonnige, vrij open begraasde plaatsen op kleigrond op de grens tussen zoet en zout. Groeiplaatsen zijn o.a. hoge schorren, zeedijken, strandweiden en zilt grasland (bron: Verspreidingsatlas.nl). Hoewel de soort eenvoudig herkenbaar is kunnen ook ervaren floristen wel eens determinatiefouten maken. Uitgevallen

Actuele verspreiding van zeegerst Zeeland, bron: NDFF (periode: 01-01-2014 tot 01-07-2024).

bloeiwijzen van kruipertje en of veldgerst die op een zilte standplaats staan, worden soms ten onrechte voor zeegerst aangezien. Het is dan ook van belang om bij twijfel of bij het vermoeden van een nieuwe groeiplaats, planten goed te documenteren. Kruipertje heeft doorgaans langere aren, een altijd kale bladschede en het middenaartje van kruipertje is aan de basis borstelig behaard. Veldgerst daarentegen is een slankere en hogere plant met een smallere aar en een opvallend lange aarsteel (bron: Waarneming.nl).

Verspreiding en ontwikkelingen in Nederland en Zeeland

Zoals op de verspreidingskaart te zien is had zeegerst voorheen een veel ruimere verspreiding in Nederland (inclusief Zeeland) dan momenteel het geval is. De soort heeft dan ook de Rode Lijst status 'bedreigd'. De landelijke trend sinds 1950 is een zeer sterke achteruitgang met een afname van 75-100% (bron: Verspreidingsatlas.nl). De soort kwam vroeger voor langs alle zeearmen en in vele binnendijkse zilte graslanden op alle Zeeuwse eilanden en in Zeeuws-Vlaanderen (Vuyck 1916). Enkele historische waarnemingen ten zuiden van de Westerschelde zijn door FLORON nagekeken. Bij Grauw en Hoek blijkt herbariummateriaal te zijn verzameld, wat de aanwezigheid van zeegerst ten zuiden van de Westerschelde bevestigt. De laatste decennia is zeegerst echter op veel plekken in Zeeland verdwenen, vooral als gevolg van habitatverlies door de Deltawerken. Ook bij

Foto: De Zeegerst zaden die in 2025 zijn ingebracht in Saeftinghe, waren afkomstig van het zeer succesvolle herintroductieproject in de Yerseke Moer.

Uitzaaiplaatsen zeegerst in Saeftinghe in 2025.

vernieuwing van verharde glooiingen langs de Oosterschelde en de Westerschelde vanaf 1997 t/m 2015 zijn diverse groeiplaatsen verloren gegaan (Meininger 2018). Alleen in de natuurontwikkelingsgebieden in de zuidkust van Schouwen heeft de soort zich recent sterk uitgebreid. De andere Zeeuwse populaties groeien niet of nauwelijks of nemen in aantal af. In Noord-Nederland groeit zeegerst vrijwel uitsluitend op schorren (kwelders), terwijl de soort in Zeeland vooralsnog slechts op één locatie op een schor te vinden is: het Schor van Viane. In tegenstelling tot Zeeland worden de schorren in Noord-Nederland bijna altijd begraasd. Zonder begrazing kan de soort moeilijk concurreren met andere soorten.

Actieplan icoonsoort zeegerst

Het doel van het nieuwe actieplan is om zeegerst te herintroduceren in vier gebieden die in beheer zijn bij HZL (Saeftinghe, Waterdunen, Heerenpolder en de Oude Veerseweg). Overigens zijn alle betrokken organisaties zeer terughoudend met herintroducties. We werken uitsluitend onder de voorwaarden van het FLORON protocol. Voorwaarden zijn o.a. goede registratie, gebruik van het juiste genetische bronmateriaal, historisch voorkomen aangetoond, gebied is aannemelijk geschikt en tot slot monitoring en communicatie over projectresultaten.

In de zomer van 2025 zijn in al deze gebieden de eerste zaden afkomstig uit Zeeland ingebracht. De komende twee jaar zullen de locaties gemonitord worden en afhankelijk van de

resultaten zal er besloten worden om ter plaatse meer zaden in te brengen of eventueel uit te wijken naar een ander (deel) gebied indien het zaad niet of nauwelijks is opgekomen. De in Saeftinghe aanwezige vegetatie lijkt sterk op die van de buitendijkse groeiplaatsen in Noord-Nederland. Indien de soort conform onze verwachting aanslaat, kan zij op termijn een gebied van vele honderden hectaren koloniseren. Van de vier geselecteerde gebieden kan hier de grootste populatie ontstaan. Voorlopig blijft het nog even spannend of het daadwerkelijk een succes wordt.

Dankwoord

Dank gaat uit naar Nathalie De Somer die hielp met het verzamelen van zaden en de registratie van de uitzaaiplaatsen.

Literatuurlijst

- Calle P., 2019. Actieplan gesteelde zoutmelde en zeegerst in Zeeland. Stichting Het Zeeuwse Landschap.
- Calle P., S. van der Meer, N. van Rooijen & M. Klootwijk, 2024. Icoonsoort Zeegerst. Een herintroductieplan voor vier gebieden van st. Het Zeeuwse Landschap.
- Meininger P.L. (red), 2018. Flora Zeelandica, verspreiding van wilde planten in het Zeeuwse Landschap in heden en verleden. FLORON, Nijmegen.
- Vuyck L., 1916. Prodrumus Florae Batavae. Editio altera. Vol. 1, deel 4. Pag. 1633-2451, nieuwe lijst der Nederlandse phanerogamen en vaatkryptogamen. Nederlandsche Botanische Vereeniging / M. de Waal, Groningen.

Waterbuffelbegrazing in Saeftinghe, de droge begraasde oeverwallen zijn ogenschijnlijk geschikt voor zeegerst en o.a. hier zijn in de zomer van 2025 zaden ingebracht.

Op zoek naar Bergeenden

Henk Castelijns & Eric C.L. Marteiijn

Op 19 augustus 2025 gingen we met een schip van Het Zeeuwse Landschap in de Westerschelde op zoek naar Bergeenden¹. Tijdens de maandelijkse tellingen in juli en augustus in de Hedwige en Prosper waren hun aantallen namelijk opmerkelijk lager dan bij dezelfde tellingen in '23 en '24. We wilden weten of de Bergeenden elders bivakkeerden. Het aantal Bergeenden viel tegen, maar zeehonden en bruinvissen maakten veel goed.

Het is ons niet duidelijk waarom het aantal Bergeenden in de Hedwige en Prosper dit jaar is afgenomen. Een voor de hand liggende verklaring lijkt de verstoring door de werkzaamheden op de Panoramaheuvel. Al snel kwam de vraag op: zitten ze dan niet in het aangrenzende Saeftinghe of elders in de Westerschelde? In deze bijdrage gaat het uitsluitend over wat we die dag hebben gezien. Het mogelijke effect van verstoring in de Hedwige is voor later.

Methode

We vertrokken 's morgens om 8:40 uur vanuit de haven in Breskens bij opkomend water. Om 12:54 uur keerden we rond hoogwater nabij de grens met België om. Rond 16:00 uur waren we weer terug in Breskens. Bij Breskens was het die dag om 11:25 uur hoogwater en bij Bath om 12:41 uur. We

zijn gestart via de noordzijde van de Hooge Platen, de Hooge en de Lage Springer en voeren vervolgens naar de Rug van Baarland en de Plaat van Ossensisse. Daarna voeren we via de Platen van Walsoorden naar Saeftinghe en keerden we om bij de grens met België. Vanaf daar voeren we langs het Schor van Waarde naar de Plaat van Baarland en het Zuidgors. Om de zuidzijde van de Hooge Springer en de Hooge Platen te kunnen overzien maakten we een omweg. Via een smalle geul kwamen we in het Vaarwater langs Hoofdplaat terecht. Ook alle zeehonden in het westelijk deel van de Westerschelde konden zo worden geteld. We deden zo een volledige telling en konden dubbeltellingen uitsluiten. We maakten gebruik van 14x en 18x gestabiliseerde verrekijkers en hebben alle waarnemingen meteen ingevoerd in Waarneming.nl.

¹ Bas de Maat (schipper), Fred Schenk (teller en coach van de schipper), Eric Marteiijn (teller) en Henk Castelijns (teller en notulist).

Bergeend (Foto Alex van Herrewege)

Resultaten

We telden op 19 augustus 10.650 Bergeenden. Dat is fors minder dan de 34.330 exemplaren die werden geteld tijdens de reguliere maandelijkse telling op 8, 10 en 11 augustus door medewerkers van Delta Milieuprojecten en vrijwilligers van de Telgroep Saeftinghe (Tabel 1).

In totaal werden 510 Gewone Zeehonden, 20 à 25 Grijze Zeehonden en 6 Bruinvissen geteld (Figuur 1). De 20 à 25 Grijze Zeehonden hielden zich op bij het westelijk deel van de Hooge Platen, de Gewone Zeehonden vooral aan de zuidzijde van de Hooge Platen en de Hooge Springer (69%) en in mindere mate bij de Molenplaat (15%) en het Schor van Waarde (16%). De grootste verrassing waren de zes Bruinvissen. Andere noemenswaardige waarnemingen waren 1.250 Grote Sterns en een Visarend op de Hooge Springer, één onvolwassen Zeearend en drie Visarenden, allemaal vis etend, aan de buitenrand van Saeftinghe en drie Visarenden in de monding van de Hedwigegeul.

De Grote Sterns bij de Hooge Springer vlogen nog volop met vis voor hun jongen. Het ging om vogels die zich nog laat in het jaar daar hadden gevestigd en desondanks een onverwacht hoog broedsucces hadden. Mogelijk betrof het vogels die eerder (op Texel ?) een mislukte broedpoging ondernamen.

Conclusies

Het aantal Bergeenden was onverwacht laag. In de periode 2015/16-2019/20 ging het medio juli gemiddeld om 36.000 vogels, medio augustus om 30.000 vogels en medio september om 9.000 ex. (Lilipaly & Meininger 2022). Het aantal dat op 19 augustus 2025 door ons werd geteld, past bij september in plaats van bij juli of augustus. Kennelijk zijn na de telling van 8-11 augustus, toen het aantal nog wel op peil was, grote aantallen Bergeenden weggetrokken. Overigens zijn er tegenwoordig in deze periode ook substantiële aantallen Bergeenden in de Voordelta aanwezig (mondelijke mededeling Deltamilieu Projecten).

Ruim 500 Gewone Zeehonden in de Westerschelde is tegenwoordig 'normaal'. Tot en met 1991 betrof het maximaal 3 exemplaren in de Westerschelde. In augustus 2000 ging het al om 31 exemplaren en in augustus 2023 om zo'n 440 dieren (Witte 2001, Hoekstein et al. 2025). De getelde 510 Gewone Zeehonden passen in die trend. Dat geldt ook voor

het geschatte aantal van 20 à 25 Grijze Zeehonden. In de periode vanaf 2013 lagen de jaarmaxima tussen 8 en 46 dieren. (Hoekstein et al. 2025). Gewone Bruinvissen zijn schaars in de Westerschelde. De waargenomen zes dieren passen in dit beeld.

Dank

Mark Hoekstein voor de gegevens van Rijkswaterstaat CIV en Jeroen Castelijns voor het maken van figuur 1.

Literatuur

- Hoekstein, M.S.J., F.A. Arts & W. Janse, 2025. Watervogels en zeehonden in de Zoute Delta in 2023/2024. Deltamilieu Projecten. Rapportnr. 2025-01. Deltamilieu Projecten, Vlissingen. Rijkswaterstaat, Centrale informatievoorziening Rapport BM 25-03.
- Lilipaly S & Meininger P.L. 2022. Bergeend. p. 399-403 in: Meininger P.L. (redactie). Avifauna Zeelandica. Vogels, vogelaars en vogelonderzoek in Zeeland. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Witte R.H. 2001. De functie van de Westerschelde voor zeezoogdieren; kansen en bedreigingen voor met name de gewone zeehond en bruinvis. Bureau Waardenburg, Culemborg. Rijksinstituut voor Kust en Zee, Middelburg. Rapport 01-116.

Gebied	8-11 aug '25	19 aug '25
Hooge Platen, Hooge en Lage Springer	12000	3937
Middelplaat	480	190
Rug van Baarland	3500	2060
Plaat van Ossensisse	2500	860
Saeftinghe en Ontpoldering	4850	1275
Schor van Waarde	2000	288
Plaat van Baarland	5000	1560
Zuidgors	4000	480
Totaal	34330	10650

Tabel 1. Aantal Bergeenden in de Westerschelde op 8, 10 en 11 augustus 2025 (gegevens Rijkswaterstaat CIV en Telgroep Saeftinghe) en 19 augustus 2025.

Figuur 1. verspreiding van zeezoogdieren in de Westerschelde op 19 augustus 2025. Let op: de Grijze Zeehonden lagen niet gescheiden van de Gewone Zeehonden maar maakten deel uit van de groep van 160.

Boekentip

Natuurlijke processen in Nederland

Marleen Peeters en Lucien Calle

Door klimaatverandering en biodiversiteitsverlies is kennis over natuurherstel van groot belang. Uitgeverij ARK is in dit gat gesprongen door de uitgave van het boek *Natuurlijke processen in Nederland* van Leo Linnartz, een handboek over rewilding. Het legt uit welke ecologische processen cruciaal zijn om natuur in Nederland te herstellen tot zelfregulerende, biodiverse ecosystemen. De thematiek is daarmee deels hetzelfde als die in *Wildernis in eigen land* door Jeroen Helmer, dat we eerder dit jaar bespraken. Dit boek gaat echter veel meer over praktijkkennis en ervaringen met rewilding. Het is bedoeld als basiskennis voor beheerders en beleidsmakers, maar is zeker ook interessant voor lezers die van natuur houden.

Linnartz beschrijft in het boek de natuurlijke processen die ons land gevormd hebben en hoe de samenhang tussen deze processen is. Hij schetst hoe de delta, de rivieren, de kust en de duinen, de veengronden en de zandgronden in de loop der tijd ons land gevormd en veranderd hebben, wat daarbij de invloed van de mens was en wat dit voor consequenties heeft voor het natuurlijk evenwicht. Een van de aardige dingen in het boek is dat hij niet alleen de grote lijn beschrijft, maar tussendoor ook allerlei weetjes over de natuur noemt. Ook de prachtige tekeningen van Jeroen Helmer geven inzicht.

Het centrale idee van het boek is dat de natuur zichzelf kan herstellen en reguleren, mits de juiste omstandigheden daartoe worden gecreëerd. In een klein en vol land als Nederland is dit natuurlijk niet zo makkelijk, maar Linnartz geeft aan wat er wél kan en hoe rewilding mogelijk zou zijn. Zoals het vergroten van begrazingseenheden en het in de begrazing betrekken van aanpalende bossen. Binnen kleinere gebieden als tuinen zijn de mogelijkheden uiteraard nog beperkter, maar ook daar zijn er soms kansen. Denk aan het laten staan van een dode boom of het laten liggen van kleine kadavers.

Tekst: Leo Linnartz

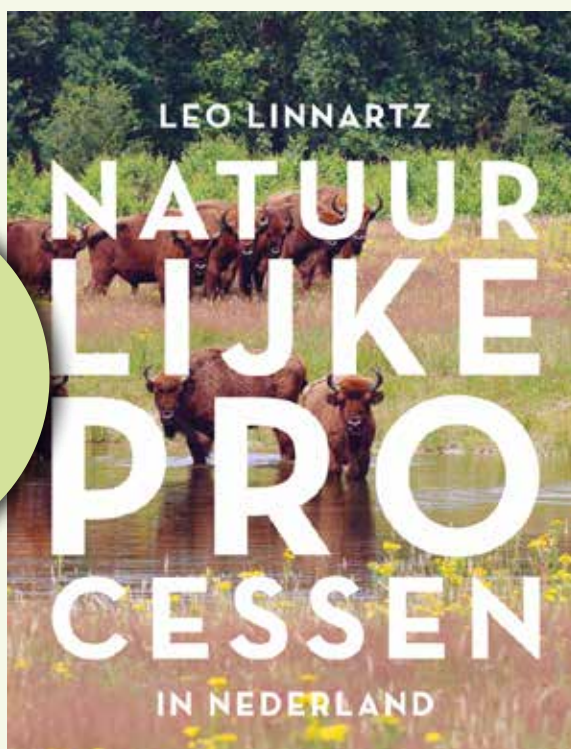
Illustraties: Jeroen Helmer

Uitgave: ARK Rewilding Nederland, oktober 2025

Prijs: € 12,50

***Natuurlijke
processen
in Nederland***

Leo Linnartz

Dierenkliniek

Axel

0115-561488

Tuin aanleg • Onderhoud • Planten • Bomen rooien
 Snoeiwerk • Stronken frezen • Haardhout

van der Maas
 Groenbeheer

06 - 107 555 86 • vdmgroenbeheer@gmail.com

**KELVIN
 TERMINALS**
 CORRIE MACCOLL LIMITED

Adverteren? info@steltkluut.nl

KORTE BERICHTEN

VAN DE WERKGROEP COMMUNICATIE

Socie app

“Goed nieuws: je kunt de verenigingsapp Socie vanaf nu niet alleen via mobiel of tablet gebruiken, maar ook in de webbrowser van je pc of laptop. Ben je nog niet aangesloten bij de verenigingsapp en wil je dat wel graag, geef dan je mailadres door via info@steltkluut.nl en je krijgt instructies voor aansluiting. Het is niet moeilijk.

Voor wie al een account heeft, volstaat inloggen via <https://socie.community/app/>”

VAN HET BESTUUR

Contributie 2026

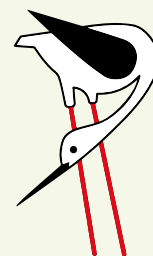
Hierbij een vriendelijk verzoek om de contributie voor 2026 te voldoen. Het minimumbedrag is 25 euro. Een hoger bedrag is welkom.

Graag vóór 1 februari betalen op:
NL81 RABO 0136605540 (BIC: RABONL2U)
Ten name van:
Natuurbeschermingsvereniging
De Steltkluut

Vermeld s.v.p. ook de naam van het lid als die niet overeenkomt met de tenaamstelling van de rekening. Dat scheelt ons weer wat puzzelwerk!

VAN DE VOGELWERKGROEP

Zeeuwse Vogelaars Avond 2026

Beste vogelaars en andere geïnteresseerden.

De Avifauna Zeelandica is inmiddels al weer vijf jaar oud. In de vogelwereld is er veel veranderd. De Bijeneter lijkt een vaste broedvogel te worden. De Koereiger is bijna niet meer weg te denken uit ons landschap. En wat te denken van de Graszanger en de Kwak. Wij hebben een aantal sprekers bereid gevonden om iets te vertellen over deze nieuwkomers.

Vogelatlassen maken steeds de balans op van deze ontwikkelingen en houden bij hoe het met vogelwereld gaat. Onze Vlaamse zuiderburen hebben niet stil gezeten. De Vlaamse Vogelatlas staat op punt van uitkomen. Sovon denkt aan een opvolger van de Vogelatlas van 2018.

Wij sluiten de lezingen af met een kort verhaal over de Steenuil en mooie plaatjes van fantastische Zeeuwse parels.

Datum: 26 februari 2026
Tijd: 18.00 - 23.00 uur
Plaats: Biobase CO3 campus, Zeelandlaan 2, 4538 CA Terneuzen

Aanmelden: de toegang is gratis; aanmelden verplicht en vol is vol.
Aanmelden per email bij Dini Helmers: dinihelmers@jhndh.nl

Vermeld bij de aanmelding ook bij welke organisatie je als vrijwilliger dan wel beroepsmatig actief bent.

Camping De Stropielekker

Midden in de natuur geniet u van Rust en Ruimte.

- Fiets en wandeltochten.
- Te huur Kajakken. Mooie vaarroutes.

Axelsestraat 120 | 4543 RN Zaamslag | Info: 0115 – 431861 | www.destropielekker.nl

Agenda

STELTKLUUT

Zaterdag 28 februari 14:00 - 17:00	Wandeling Groot Eiland
Zaterdag 21 maart 09:00 - 12:00	Wandeling Groot Eiland. Vooraf graag aanmelden via info@steltkluut.nl

KNOTWERKGROEP

Zaterdag 27 december 09:30 - 16:00	Eindejaars knotten
Zaterdag 10 januari 09:30 - 16:00	
Zaterdag 24 januari 09:30 - 16:00	
Zaterdag 7 februari 09:30 - 16:00	
13, 14 en 15 februari	Hatterm-weekend. We vertrekken vrijdagmiddag/avond en zijn zondag net voor het avondeten weer terug. 's Ochtends werken we in het bos, 's middags vrije tijd om te wandelen etc. Aanmelden bij: landschapsbeheer@steltkluut.nl
Zaterdag 21 februari 09:30 - 16:00	
Zaterdag 7 maart 09:30 - 16:00	
Zaterdag 21 maart 09:30 - 16:00	

Voor informatie over de locaties van het knotten en aanmelding: landschapsbeheerzeeland@steltkluut.nl

PLANTEN/INSECTEN

Dinsdag 30 december 14:00 - 15:30	Eindejaars Plantenjacht in oude centrum Sas van Gent. We gaan op zoek naar zoveel mogelijk bloeiende planten. Verzamelen op het Keizer Karelplein.
-----------------------------------	--

VOGELS

Maandag 19 januari 14:30 - 17:30	Hoogwatertelling Saeftinghe
Zondag 25 januari 10:45 - 16:15	Laagwatertelling Saeftinghe
Donderdag 19 februari 15:15 - 18:15	Hoogwatertelling Saeftinghe
Zondag 22 februari 09:45 - 15:15	Laagwatertelling Saeftinghe
Donderdag 26 februari 18:00 - 23:00	Zeeuwse Vogelaarsavond Terneuzen (Zie rubriek korte berichten)
Zaterdag 21 maart 15:30 - 18:30	Hoogwatertelling Saeftinghe
Zondag 22 maart 08:45 - 14:15	Laagwatertelling Saeftinghe

De tellingen bij Saeftinghe starten op Emmaweg 4, Nieuw Namen

PLANOLOGIE

Donderdag 5 februari 19:30- 21:00	Edvard Grieghof 113, Terneuzen
-----------------------------------	--------------------------------

JEUGD

Zaterdag 27 december 10:00 -13:00 uur	Eindejaars knotten voor de jeugd
Zaterdag 31 januari 13:30 - 15:30	Uilenballen uitpluizen en pannenkoeken
Vrijdag 27 februari 19:00 - 20:30	Nachtuilwandeling in Clingse bossen
Zondag 22 maart (tijd wordt later bekend gemaakt)	Tocht door het Zwin, samen met de Visdiefjes.

Voor deze activiteiten graag aanmelden via jeugdgroep@steltkluut.nl

Meer informatie over de geplande activiteiten en bijeenkomsten van de verschillende werkgroepen zijn in de online agenda te vinden, zie steltkluut.nl/agenda of raadpleeg de Steltkluut App.

Voor korte termijn initiatieven van de insecten-, planten- en vogelwerkgroep: sluit je aan bij de diverse WhatsApp groepen.

Bijzondere waarnemingen

Jo de Kind

Zwarte ooievaars broeden niet in Nederland, maar tijdens de vogeltrek worden ze wel eens waargenomen. Soms blijven ze een tijdje ergens hangen, zoals bij de Wilde Landen bij Heikant. De zoetwaterplas met flauwe natuurlijke oevers nabij een bos is de ideale biotoop voor deze vogel. Dit jaar bleef de Zwarte ooievaar daar een maand hangen en dat is lang voor zo'n zeldzame trekvogel.

Maretak

Het is Kerstmis. Mart is thuis. Hij vindt kerst altijd gezellig.

In de kamer staat een kerstboom. Die van hen heeft geen piek. Die heeft een muts op. Dat heeft bijna niemand.

Mart moet er altijd om lachen als hij dat ziet.

Dit jaar vieren ze kerst niet thuis. Ze vieren het bij opa en oma.

Mart komt in de kamer van opa en oma. Er hangt iets aan het plafond. Dat hangt er anders nooit. Wat raar. Hij wijst.

'Wat is dat?' vraagt hij.

'Dat,' antwoordt opa, 'dat is een mistletoe.'

'Mistel-wattes!' zegt Mart.

'Mistletoe,' antwoordt opa.

'Ga er maar onder staan,' zegt mama. 'Dan zie je wel wat er gebeurt.'

Mart doet wat mama zegt. Hij gaat er precies onder staan. Wat gaat er nu gebeuren?

Oma komt op hem af. Hij krijgt een dikke zoen van haar.

Opa komt op hem af. Ook van hem krijgt hij een zoen.

Dat is leuk.

Ook krijgt hij een zoen van mama. En ook een van papa.

De bel gaat. Dat is vast zijn nicht Britt. Of zijn neefjes Maarten en Xander.

Mart blijft staan. Kijken wat er gebeurt.

Britt komt binnen. Ze kijkt ook naar het plafond. Ze moet lachen als ze Mart ziet staan. Ze loopt gelijk op hem af. Ook zij geeft hem een zoen.

Mart glundert ervan.

Weer de bel.

Maarten en Xander komen binnen. Ze doen niets. Ze groeten iedereen. Mart blijft staan.

'Hé,' zegt Xander, 'een maretak.' Verder doet hij niets.

'Niet waar,' zegt Mart. 'Opa, hoe heette het ook alweer?'

'Een mistletoe,' antwoordt die. 'Maar maretak is ook goed.'

Mart snapt het niet goed. Maar daar heeft hij geen tijd voor. Hij krijgt een dikke knuffel van zijn neef Maarten. Xander is de kamer al uit. Hij komt terug. Hij heeft iets in zijn hand. Het is een stripboek.

'Kijk, Mart,' zegt hij. 'Hier staat het in. De tovenaar heeft het nodig voor een drankje. Een toverdrank. De tovenaar heet Panoramix. En zonder de maretak werkt de drank niet.'

'Staat dat in dit boek?' vraagt Mart.

Xander knikt. En hij bladert in het boek. 'Hier is het!' Mart kijkt. 'Groeit het in een boom?'

'Ja,' antwoordt Xander.

'Hoe heet die boom? Is dat de maretakkenboom?'

'Nee, dat is een eik,' zegt Xander. 'De maretak groeit aan een tak van de boom.'

'O,' zegt Mart. 'Het is dus een bloem.'

'Nee,' zegt Xander.

'Is het een blad?'

'Ook niet,' zegt Xander. 'Het is een aparte plant.'

'Maar...' begint Mart. 'Hoe komt hij dan in die boom?'

'Dit is een bijzondere plant,' zegt Xander. 'Zonder boom kan hij niet leven.'

Mart wordt nieuwsgierig. 'En zijn wortels?'

'Die,' antwoordt Xander, 'die zitten in de boomtak.'

Het wordt steeds vreemder, vindt Mart. Wat gaat Xander nog meer vertellen?

Maar zover komt het niet.

'En...' zegt opa, 'wie weet nog een derde naam?'

'Een derde naam?' roept iedereen in koor.

Opa gniffelt.

'Is die er dan?' vraagt Xander.

'Jazeker,' zegt opa. 'Dat is vogellijm.'

'Vogellijm!' zegt Mart. 'Dat klinkt niet lief.'

'Klopt,' zegt opa.

'Waarom heet het dan zo?' vraagt Xander.

'Zie je de besjes?' zegt opa. 'Pak er maar een. Knijp hem maar fijn.'

'Hè bah,' zegt Mart. 'Het plakt.'

'Klopt,' antwoordt opa. 'Vroeger werd dit gebruikt om vogels te vangen. Ze smeerden het op takken. Als er een vogeltje op ging zitten, zat het vast.'

'Opa...' zegt Britt. 'Stop met vertellen. Dat vind ik zo zielig.'

'Dat was het ook,' zegt opa. 'Het is veel leuker om op te hangen. En elkaar een zoen te geven.'

'Ja,' zegt Britt. 'Dat is pas lief.'

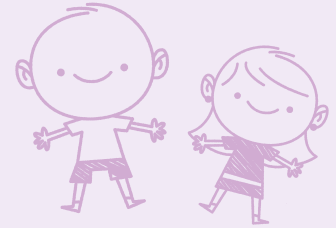
Gelijk gaat Britt onder de mistletoe staan. Ze krijgt van iedereen een zoen. Of een dikke knuffel.

'Aan tafel,' roept oma. 'Het eten is klaar.'

Heerlijk. Nu kan het kerstfeest echt beginnen.

De maretak

De maretak is een plant die meerdere namen draagt die niets met een dialect te maken hebben. Zo wordt hij ook vogellijm, mistletoe of mistel genoemd. De naam mistletoe is vanuit het Engels gekomen en hier ingeburgerd geraakt.

In het stukje van Mart vertelde Xander dat de maretak een plant is die zijn wortels heeft in de tak van een boom. Dat klopt. Deze plant kan niet zonder een boom leven. Hij heeft hem echt nodig voor zijn voortbestaan.

De bessen van de maretak zijn glanzend geelachtig wit en bevatten een taai, slijmerig vruchtvlees. De zaden zelf zijn giftig voor de mens, maar niet voor de lijster en de merel. Die poepen op de tak van een boom en laten daar de onverteerde zaden achter. Om het zaad zit een zeer kleverige laag die ervoor zorgt dat het zaad daar blijft plakken. Op de tak ontkiemt het zaad en maakt het een zuigwortel. Deze wortel dringt door de bast van de tak. Het duurt bijna een jaar voordat de wortel van het kiemplantje zich een weg door de boom heeft geboord op zoek naar de sapstroom van zijn gastheer.

Het kiemplantje groeit verder in de kroon van de boom. Daar vormt hij zich tot een groenblijvende struik. Deze struik heeft dikwijls een sterk vertakte groeiwijze. De plant is onbehaard. De bladeren zijn leerachtig en staan tegenover elkaar. Vooral in de winter kun je een maretak snel herkennen, omdat de boom zijn bladeren dan heeft verloren. Een maretak kan ongeveer 50 jaar oud worden.

De maretak kan woekeren op meer dan honderd verschillende bomen. De eik is een van de weinige die zich hiertegen weet te weren, maar dat lukt niet altijd. Het is dus een zeldzaamheid wanneer je op een eik een maretak aantreft.

Halfparasiet

Met zijn wortels zuigt de plant het voedsel uit de boom om te kunnen groeien. De boom zelf heeft er een beetje nadeel van. In dit geval spreken we dan van een halfparasiet. Met de boom als de gastheer en met de maretak als de gast.

Naamgeving

Mensen zijn door de eeuwen heen gefascineerd geraakt door de bijzondere groeiwijze van deze plant. Daar heeft hij dan ook deels zijn naam aan te danken. In het woord maretak komt het woord mare voor. Dat heeft verschillende betekenissen zoals: kwade, spook, geest. Ons woord nachtmerrie zou daar ook vandaan komen als nachtmare. Het woord mistletoe heeft een Germaanse of Angelsaksische oorsprong. Het zou verwijzen naar mist

= mest (vogeldrek) en tan = twijg. Of te wel: poep-op-een-tak. Zijn laatste naam vogellijm komt voort uit de middeleeuwen. In die tijd werden de bessen gekookt tot lijm. Deze werd op lokstokken gesmeerd, om op die manier vogels te vangen.

De maretak kent naast deze drie namen ook veel bijnamen zoals: duivelsnest, duivelsgras, holster, heksennest, lijmkruid of slangentong.

Gebruik

Naast dat de maretak werd gebruikt om vogels te vangen, heeft hij meerdere gebruiken gehad in het verleden. Hij werd vooral gebruikt om het kwade te weren of te verdrijven. Daarvoor werden enkele takjes boven de voordeur gehangen. En in de stal werd hij opgehangen om zo het vee vruchtbaar te houden. De aparte leefwijze van de maretak heeft de plant een mysterieuze waarde gegeven. De oude Grieken hingen de maretak op tijdens festivals, en Kelten oogstten de plant op rituele wijze om zo gebruik te maken van z'n helende werking.

In de laatste honderd jaar is de belangstelling voor de maretak alleen maar toegenomen. Er worden werkzame stoffen uit gewonnen die gebruikt worden in de gezondheidszorg. Het zou zorgen voor een verbeterde weerbaarheid.

Vanuit Engeland waaide de traditie over om met Kerstmis een tak op te hangen in de kamer. Degene die eronder stond, mocht men kussen.

Rituelen, gebruiken en tradities zijn waardevol, maar let op: in Nederland is de maretak wettelijk beschermd! Koop dus een gekweekte vorm of verzin gewoon een andere reden om iemand te kussen.

Niet overal geldt dit voorrecht. Er zijn ook streken waar de maretak met besjes wordt opgehangen. Bij iedere zoen die een jonge man aan een meisje geeft, plukt hij tegelijk een besje uit de tak. Zijn de besjes op, dan vervalt dit voorrecht en hangt de maretak er alleen nog maar voor de sier.

Puzzel: Mislukte foto's

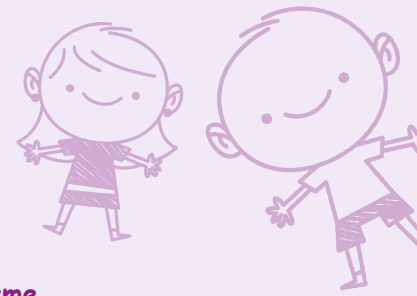
De fotograaf was er niet bij met zijn hoofd. Hij heeft niet goed gekeken toen hij door de zoeker van zijn camera keek. De foto's tonen slechts een stuk van iets uit de natuur. Op iedere foto staat een nummer. Vul dit in bij het nummer in de puzzel. Lukt het jou om die puzzel op te lossen? De getallen in de vakjes kunnen je daar misschien bij helpen. Zij staan steeds voor dezelfde letter.

								1			6	7	15	29	23			15
							2	29	6									
							3	9	19			22						
4		10	7		17		15	8	9			22						
									5		10			29				
								6	29			29	29			6		
							7	8				23	19	15				
						8	10			15	17		19	19		22		17

Symbiose

Toon Hagenaar (Tekst en foto's)

Alles op de aarde leeft samen. De ene keer gaat dat goed, de andere keer minder goed. Een mooi voorbeeld van samenwerken hebben we kunnen lezen in het stukje over de maretak. Met zijn wortels onttrekt hij voedingsstoffen aan de boom. Daar is hij van afhankelijk. In de natuur zijn er meerdere vormen van samenleven te vinden. Met een moeilijk woord noemen we dat ook wel symbiose.

In de biologie spreken we van symbiose wanneer twee of meer organismen langdurig samenleven, waarbij het voor ten minste één van die organismen gunstig of zelfs noodzakelijk is om te kunnen blijven leven. De samenlevende organismen worden ook wel symbionten genoemd. Het grootste organisme heet de gastheer, het andere heet de gast. Het kan hierbij gaan om twee verschillende diersoorten, om één diersoort en één plantensoort of tussen twee planten onderling. Het is boeiend om te zien hoe alles met elkaar samenwerkt. En het geeft ook aan hoe alles met elkaar verweven is. Wanneer het met een van de organismen niet goed gaat, dan kan dit ook schadelijk zijn voor het andere, maar dat hoeft niet.

Toen ik op school zat, heb ik maar drie vormen van samenleven geleerd. Dit waren symbiose, parasitisme en halfparasitisme. Tegenwoordig geldt er een andere indeling. We onderscheiden zes vormen.

Mutualisme

Hiervan spreken we als voor beide organismen de samenwerking prettig is. Denk aan de bloemetjes en de bijtjes. De bij bestuift de bloem, terwijl hij nectar oogst voor zichzelf. Of het korstmos, dat ondanks zijn naam

geen mos of een plant is, maar een samenwerking tussen een schimmel en een alg. Een voorbeeld hiervan is het groot dooiermos.

Commensalisme

Hier heeft één organisme voordeel van de samenwerking. Het andere organisme heeft er geen of weinig last van, maar ook geen voordeel van de samenwerking. Hieronder valt dus de maretak. Alleen als er veel maretakken in een boom zitten, is het lastig voor de boom. Een ander voorbeeld zijn zuigvissen die aan een haai kleven.

Parasitisme

Eén organisme leeft in of op het andere organisme (de gastheer) en heeft er voordeel van. Voor de gastheer is het samenleven nadelig. Te denken valt aan een lintworm die zich nestelt in je darmen. Of een teek die zich vastbijt op je huid. Ook de boom die uiteindelijk geveld wordt door een reuzenzwam heeft last van parasitisme. Of de bitterkruidbremraap die parasiteert op de plant bitterkruid.

Neutralisme

Hiervan spreken we als er voor beide soorten geen voordeel en ook geen nadeel is. Ze kunnen dus ook zonder elkaar leven. Het gewoon purperschaaltje is hier een voorbeeld van. Dit korstmos leeft op een boom zonder dat het de boom echt nodig heeft. De boom heeft hier geen last van.

Amensalisme

Men spreekt hiervan als een van de soorten de andere soort benadeelt, zonder dat de soort daar zelf voordeel van heeft. Een voorbeeld hiervan zijn koeien in de wei en het gras dat er groeit. De koe vertrapt het gras. Dat maakt voor de hoeven niets uit, maar het gras wordt hierdoor wel in zijn groei geremd.

Concurrentie

Dit kennen we allemaal wel. Beide soorten ondervinden nadeel van de ander. Hierdoor is er bij beide sprake van een verliessituatie. Denk maar eens aan een bos waarbij de bomen vechten om het zonlicht en de planten eronder het onderspit moeten delven. De planten kunnen niet concurreren met de bomen. En soms geldt dat ook voor de bomen onderling.

Groot dooiermos

Reuzenzwam

Bitterkruidbremraap

Op zoek naar bergeenden

Deze zomer werden er aanzienlijk minder bergeenden geteld dan de twee voorgaande jaren in de Hedwige en Prosper. Vogelaars Bas de Maat, Fred Schenk, Eric Martejn en Henk Castelijns besloten medio augustus van Breskens naar Saeftinghe te varen om te onderzoeken of de bergeenden mogelijk elders bivakkeerden. Helaas viel het aantal bergeenden tegen, maar werd er wel genoten van andere bewoners in het stroomgebied van de Westerschelde.

Visarend (Foto Johnny du Burck)

Bas de Maat als schipper, Eric Martejn op de achtergrond

Grijze zeehonden op de Hooge Platen (Foto Fred Schenk)

Grote sterns (Foto Johnny du Burck)

Bergeend man (rechts) en vrouw (Foto Johnny du Burck)

Gewone zeehonden op Hooge Platen (Foto Fred Schenk)